

Кавказ и Централна Азија: Да ли је неминовна експлозија по блискоисточној „матрици“?

Крајем јануара 2011. године, катарски информативни канал „Ал-Џазира“, објавио је поверљива документа која се односе на ток мировних преговора о блискоисточном проблему, који се воде током последњих деценија између Палестинаца и Израелаца под стриктним патронатом Вашингтона. [1] За арапску, а и за светску јавност, најзанимљивији је период од 2007. до 2009. године, када је, према обелодањеним материјалима, палестинска страна пристала на озбиљне уступке Израелу у вези питања која ранија нису подлежала било каквом разматрању са палестинске стране. Ради се о фактичком одустајању од захтева за потпуним повратком избеглица и њихових потомака, а такође, што има највећи значај, о пристанку да се Израелу препусти контрола над свим (уз један изузетак) регионима Источног Јерусалима. Чак и у вези најболнијих питања статуса светих места за мојсијевце и муслимане, изражена је спремност да се трага за „креативним путевима“ решавања проблема. У току палестинско-израелских преговора постигнута је чак и сагласност (мада тек делимична) о питањима међудржавног разграничења, јеврејских насеља и безбедности.

Међутим, како се види из докумената, наде у скорије регулисање сахраниле су принципијелне разлике око четири крупне јеврејске енклаве, које Палестинску државу лишавају јединствене територије и омогућавају Израелу да контролише приступ значајном делу, у региону дефицитарних, водних ресурса. Значајну улогу у вези са неуспехом преговора имали су и недостатак легитимитета актуелног палестинског руководства на челу са Махмудом Абасом (мандат Абасу истекао је још 2009. године, а раст популарности покрета ХАМАС, како у Сектору Газе тако и на Западној обали Јордана, постиже се малтене искључиво силом). Након серије бомбастичних скандала са проблемом легитимитета државног руководства суочава се, не у тако заоштреном облику, и владајућа елита Израела. [2]

Искуство бесконачног „регулисана“ палестинско-израелског конфликта могло би постати предмет пажљивог проучавања у земљама ЗНД. Разноврсни преговарачки формати, чији је званични циљ – превладавање застарелих међуетничких конфликта, претаче се у канал утицаја на унутрашњу и спољну политику постсовјетских држава по блискоисточној „матрици“. Карактеристичан је пример – Карабахски конфликт, који већ трећу деценију утиче на унутарполитичке процесе у Јерменији и Азербејџану и одређује војно-политичку „температуру“ на Јужном Кавказу. Степен милитаристичке реторике овде се доследно подгрева, а томе не сметају чак ни покушаји руске дипломатије да ублажи експлозивно опасну атмосферу путем израде шема билатералне сарадње и са Јереваном (осигурање безбедности, инвестиција), и са Бакуом (енергетика и друге врсте економске сарадње). Интерес Русије за осигурање стабилног мира на Јужном Кавказу условљен је њеним животним интересима: свако обнављање борбених операција око Нагорног Карабаха може довести до веома озбиљних последица минимум на Северном Кавказу, где компактно живи многобројна јерменска и азербејџанска дијаспора.

[3]

Паралелно са развојем догађаја све се гласније чује питање: не улаже ли Москва превише напора (политичких, ресурсних и, најзад, имиџ-карактера) у решавање евидентно нерешивог Карабахског проблема? [4] При том се најчешће испушта из вида да се за 20 година однос снага на Јужном Кавказу принципијелно променио: не само Москва, него и други центри моћи, већ имају значајне могућности за остваривање утицаја и у Бакуу, и у Јеревану, а да не говоримо о Тбилисију. Као и на Блиском Истоку, политички режими су на Јужном Кавказу перманентно нестабилни. Резултати, чак и грузијских реформи, које су громогласно рекламирали њихови идеолози, сасвим су противуречни.

[5] Јерменија се, истовремено са отвореним јачањем америчког утицаја,

[6]

суочава са све већом количином социјално-економских проблема, који прете да се временом преточе у квалитет. Што се Азербејџана тиче, уз сву привидност унутрашње стабилности у земљи, јавне дебате о осетљивом питању о ношењу хиџаба

[7]

и хапшењу лидера Исламске партије, упућују на забрињавајуће трендове.

Све присутнија је опасност да државе Кавказе, Централне Азије, па и Украјина, временом могу поновити судбину оних земаља Блиског Истока, које су синхронизовано захваћене бурним револуционарним догађајима. Практично није могуће одвојити унутрашње разлоге за немире у Египту, Јемену и Јордану од делована спољних фактора. [8]

Иза наизглед неочекиваних догађаја назиру се контуре дуготрајне припреме.

Године 2003. на миг из Вашингтона почела се развијати инфраструктура такозване „иницијативе блискоисточног партнерства“ – канцеларије америчких представника у Уједињеним арапским емиратима и Тунису, јачање персонала америчких амбасада, итд. Главни задатак тих структура био је успостављање хуманитарних контаката, организовање различитих конкурса и изложби, путовања новинара и арапских друштвених радника у САД у циљу „проучавања демократије“ у месту њиховог боравка. [\[9\]](#)

Године 2004. у Мароку је одржан „Форум будућности“, уз учешће тадашњег државног секретара САД Колина Пауела. Идеја форума састојала се у приоритетној пажњи од стране САД према развоју облика грађанске демократије у земљама Блиског и Средњег Истока, укључујући стварање оријентисаних на омладину невладиних организација, стимулисање развоја малог и средњег бизниса, а такође усмеравање пажње ка многобројним исељеницима из одговарајућих држава, који су се настанили у САД и Европи. [\[10\]](#) **А социјална неједнакост, сиромаштво и друге друштвене недаће Истока**, чије је искорењивање предлагано путем „промовисања демократије“, **у значајној мери су продубљиване неоколонијалном политиком Запада.** На пример, помоћ у намирницама, на краткорочном плану смекшава социјалну напетост, док на дугорочном плану смањује стимулансе за развој пољопривреде и негативно се одражава на положај сеоског живља.

Међутим, најпогубније социјалне последице произвели су програми помоћи ММФ и МБРР, усмерени у структурну модернизацију економија. Од краја 70-их година ти програми су нуђени земљама у развоју које су осећале економске тешкоће. Услов за добијање кредита био је остваривање значајних промена у економији – смањење улоге државног сектора, смањење дефицита државног буџета на рачун штедње на социјалним расходима, одустајање од регулисања цена, повећање улоге приватног бизниса, кориговање повећаних девизних курсева, итд. Земље које су прве осетиле последице реализације услова такве врсте (Египат, Тунис, Мароко), реаговале су на њих народним побунама и нередима још у периоду од 1977. до 1984. године.

Проучивши последице реализације тих програма, 1990. године, експерти ОУН су закључили да су **на тај начин „многи напори земаља у развоју у правцу побољшања квалитета живота били сведени на нулу“**. Одустајање од супституисања цена прехранбених производа у половини земаља у развоју, које су добиле кредите за структурну модернизацију економије, дошло је до смањења

ситуираности у односу на стандардне потребе у прорачуну по глави становника. У земљама у развоју због тих структурних реформи појавила се нова социјална категорија – „нови сиромаси“ – државни службеници и радници предузећа државног сектора, који су изгубили посао после ликвидација губиташких предузећа или оних предузећа која су остваривала мале приходе (али најчешће потребних земљи), због смањења државне администрације, укидања дотација и супституција научним, културним, спортским и другим социјалним установама и организацијама.

[\[11\]](#)

Нису ли ти људи и њихови директни потомци, који су остали без средстава за егзистенцију и без било каквих перспектива у својим земљама, и постали „ударна снага“ побуна и макар за сада не јавне, али зато ништа мање озбиљне религиозне мотивације?

[\[12\]](#)

Наличје тих „реформи“ је невиђено социјално раслојавање (укључујући тоталну зависност владајућих класа од Запада), чудовишна корупција, погубни раст незапослености и други атрибути друштвене ситуације, својствени земљама „развијеног либерализма...“.

[\[13\]](#)

Из искуства антишаховске револуције у Ирану од пре више од три деценије познато је да су западне службе, које су покушавале да манипулишу ајатолахом Хомеинијем, биле потпуно посрамљене. Хомеини је заиграо своју игру и одмах по доласку на власт драстично се окренуо против САД. Као муслиман он је искористио „невернике“ за своје циљеве. Данас ирански медији поздрављају предвечерје нове исламске револуције у земљи „последњег фараона“ – давнашњег савезника САД и противника Ирана Хосни Мубарака. [\[14\]](#) Уосталом, за сада није јасно хоће ли египатска „Муслиманска браћа“ са њиховим тесним везама у Лондону кренути путем својих шиитских претходника...

Још пре неколико година бивши принц Јордана Ал Хасан бен Талал је приметио да „Блиски Исток тоне у пучину немилосрдног насиља и конфликта, за које нема разумног објашњења... Стиче се утисак да је он безвредан регион, неспособан да се искобеља из баруштине кризе и застоја“. [\[15\]](#)

Западноцентрична „перестројка“ у државама Блиског Истока у духу „сустижућег развоја“ преокренула се у неуспех. Покушаји да се репродукује тај „блискоисточни модел“ у земљама Кавказа и Централне Азије преокренуће се у нове конфликте, у продубљивање социјалног раслојавања и на крају у друштвену експлозију. Од одговора на питање да ли је интелектуална елита способна да понуди алтернативу развоја тих

земаља, која одговара социокултурним и привредним традицијама њихових народа, данас зависи много, као никада до сада.

Арешев Андреј Григорјевич је експерт Фонда стратешке културе, Центра за проучавање Кавказа и Централне Азије у Институту за Исток РАН

(Фонд стратешке културе)

[1] Агенти ЦИА налазили су се чак и у саставу такозване Службе за обезбеђење преговора при Организацији за ослобођење Палестине (види: Кожеуров С., Епштајн Алек Д.: „Старе границе 'новог' мировног процеса: уз ванпланску публикацију тајних докумената о палестинско-израелским преговорима 2007-2008. године“, <http://iimes.ru/rus/stat/2011/28-01-11.htm>), а о најтешњој сарадњи са САД и Израелом да и не говоримо.

[2] Неки коментатори, позивајући се на недавне штрајкове израелских дипломата, изводе чак сензационалне закључке, можда превремене, али у карактеристичном за савремени Блиски Исток „револуционарном духу“.

[3] И то у ситуацији повећања несигурности у друштву након догађаја на Мањежном тргу и експлозије на аеродрому Домодедово.

[4] Додатно ситуацију подгревају повремени таласи гласина о тобоже неминовној обнови рата уз навођење конкретних термина, праваца удара итд.

[5] Види: Епифанцев А.: „Реформе у Грузији. Анализа грузијских реформи. Јесу ли оне примењљиве у Русији?“, <http://www.apn.ru/publications/article23547.htm>

[6] Види на пр: Пронађи разлику: Максим Бакијев и Микаел Минасјан, http://1in.am/rus/foreign_fanalysis_2110.html

[7] МУП у хиџабу види озбиљан проблем, http://www.aen.ru/index.php?page=brief&article_id=59743 . Актуализација „исламског фактора“ може се негативно одразити на динамику ситуације око Карабаха.

[8] Према посматрањима неких стручњака, традиционални француски утицај у Тунису активно је потискиван током последњих деценија од стране Американаца, што само потврђује тежње САД да контролишу појас северноафричких држава, који снабдева Европску унију енергоресурсима.

[9] Види: Вавилов А.: „Демократско месијанство“ САД на Блиском Истоку, http://www.rau.su/observer/N2_2008/110_117.pdf

[10] Само је из Туниса у појединим периодима годишње одлазило трбухом за крухом, углавном у земље ЕУ, по 100 хиљада грађана (то јест, око 1% становништва земље) – и при том се у Тунису бележи један од најнижих у региону показатеља прираштаја становништва. Види: „Јасмин – револуција у Тунису“, http://tv.expert.ru/video/svz_230111/

[11] Види: Социјални лик Истока. М.: ИВ РАН [отв. уред. Р. Ланда]. – 1999. - С. 347.

[12] Раст радикалног исламизма свуда на Блиском Истоку води ка погоршању положаја хришћанских мањина, што је још један фактор који негативно утиче на локална друштва.

[13] Види на пр: Лунев Р.: „Живимо некако по туђим законима. Како је руско законодавство постало отисак америчког“, http://www.stoletie.ru/obschestvo/zhivem-to_po_chuzhim_zakonam_2011-01-13.htm

[14] Месамед В.: „Иран и последњи догађаји у Египту“, <http://iimes.ru/rus/stat/2011/30-01-11b.htm>

[15] Блиски Исток: рат или мир. Krieg oder frieden im nahen Osten // Internationale Politik. - Bonn, 2001. - N8. - S.1-38. Цит. из: Социјалне и хуманитарне науке. Домаћа и страна литература. Серија 9: Проучавање Истока и африканистика. Референтни часопис. 2002. № 3. С. 68.